

SZÉPIRODALMI

FIGYELE.

30-ik szám.

Szerkesztői szállás.

hová a lap szellemi részét illető küldemények utasítandók: Üllői-ut és Kisfaludy-utca sarkán 11-ik szám.

Megjelenik e lap csütörtökön.

Előfizetés helyben házhoz hordva, vidéken postai szétküldéssel, félévre 5 ft. egész évre 10 ft.

Kiadó hivatal.

hová az előfizetési pénzek s minden a lap anyagi részét illető dolgok utasítandók Egyetem-utca 4-ik szám.

MÉGIS VALAMI A FORDÍTÁSRÓL.

III.

Feladatom kimutatni, hogy a most divatozó magyar irodalmi nyelv nagy mértékben el van nemzetietlenítve, és hogy azt a kárt benne a fordítások tették. Ijesztő nehézség feladat ez, átlátom. Nem mintha ügyem gyarló, vagy igazam kétséges volna. Még nem is azért, hogy az ellenfél karddal és páncczával, dárdával és sisakkal fegyverzett nagy tömeg. Winkelried Arnold megmutatta, hogy ily ellen is sikerülhet a győzelem, és én a nyelvet bélyegző nemzetiesség ügyének mindig örömet lennék Winkelried-je. De itt egészen másnemű nehézség forog fenn. Egy könnyen elillanó finom zamatot kell nekem észrevétnem, éreztetnem oly nyelvekkel, a melyeket paprika vagy más erősebb fűszer durvitott; oly orrokkal, a melyeknek érzékenységit régóta szivott burnót tompítja. Sok ember nem akar tudni semmit a thea fűszerességiről. Meleg viznek, kukoricza lének, vagy bodza virág herbatejnek gunyolja azt az italt, és nem bírja különben élvezni, ha csak bőséges rum testes szagával el nem fojtja a thein szelletszerű aromáját. Aztán legyen mód, megismertetni és megkedveltetni vele, a mit kóstolni se akar és ízelítést lehetetlenné tette! Így vannak önök legnagyobbára a nyelv dolgában. A „nyelvmivelés“ rumjával — olykor füstös pálinkájával — elölték egyfelől a nemzeties zamatot, el másfelől természetes nyelvérzéküket és ízelelési képességeket. Világos hát, hogy mindenek előtt az idegen keveréket, az idegen izt kell önökkel megutáltatni — „Megálljon! ön, mélység

szélin jár. Voltaire, a kit ön ottan-ottan szeret idézgetni, az irodalmi illedelmetlenség sőt bárdolatlanság vonásának bélyegzi a „cracher dans le plat, pour en dégouter les autres“-t. — Jól van! kényes érzésű olvasó, az úgy van, és a szememre lobbantott maxima igen helyes; de mégis csak maxima. Azaz, nem erkölcsi törvény, a melyet semmi esetben se szabadjon megszegni, s alkalmazhatósága ne függjön a körülményektől. Nem; a maximákra nézve határok léteznek, a melyeken túl alkalmazandóságuk nemcsak megszűnik, de positiv hiba volna követésöket erőltetni. Olykor valódi jó tett és üres étiquette közt kell választani, és ki ne hajtana végre amaszt, emennek a sérelmivel is. Ha látom, hogy felebarátom egy bizonyos tálból akar enni és ha megteszi, veszélyére válik, elsőbbsen megkísértem leverni róla okoskodással. Ha erre nem hajt, elveszem előle, s ezt se tehetvén, biz én belé is köpöm, ha százszor kicsufolna is Voltaire érette. Vagy talán olyan ítéletet mondanak önök reám, a melyet azaz egyén kapott, a ki Spanyolországban a lova által elragadott királyné éltét megmenté. Segítségét bőkezűen megjutalmazták, de mivel az étiquette halálos büntetés alatt tiltja vala illetni a királynét, megmentőjének fejét vevék. Ám lássák, tegyék velem a mit tetszik, én mégis kényszerítve látom magam az étiquette és a Voltaireféle maxima megszegésire, miután önök a szép szóra nem hajtanak, és a fatalis tálat elvenni nincs hatalmamban. Ezennel hát kijelentem, hogy én azt az önök nyelv-

1881 máj 08 szombat

mivelő, nyelvészépítő, nyelvtökélyesítő, és — hogy a blasphemia teljes legyen — „nyelverteremtő“ *rumját*, a legundokabb, legfertőzetesebb locsadéknak tartom, a milyen csak gyomrot émelyített valaha; és a ki a nemzeties tiszta nyelvet ilyessel vesztegeti, egy cseppel se előbb valónak annál a lelkiismeretlen bor árusnál, a ki savanyu italát, isteni és emberi törvény ellenére, ólomcukorral édesíti.

Önöknek és az egész olvasó és nem olvasó közönségnek kétségekívül igen jól esett az a drastico-humoristicus leírás, a melylyel a Blicke auf Rückblicke szerzője bizonyos lapos tomporákra huzott magyar nadrágok képét festi. E festmény hatása a „rut“ aestheticájába tartozik, a mely megmagyarazza nekünk, mikép lelhetünk gyönyört oly képen, a melynek eredetétől boszúsággal vagy undorral vagy mind a kettővel fordulnánk félre, mint egy Tartuffe-től, egy Falstaff-tól. No lássák önök, valahányszor amaz idegenszerű kifejezések, magyartalan szófüzések, barbarismusok ötlenek előmbe, a melyek nyelvünk nemzeties színezetét halványítják, képét rontják, mindannyiszor a „Blick“-ekbeli kép jut eszembe: — *magyar nadrág lapos tomporán*. És nincs forróbb ohajtásom, mint az, hogy bár önök mindnyájába ugyan ezt az érzést gerjeszthetném vagy önthetném át. De mikép ébreszszem én, ha a tárgy maga se bírja ébreszteni, ha önök iszonyodás nélkül képesek kimondani ezt a magyar nadrágba öltöztetett német szót: „összefüggés!“ És némelyek még védelmire hozzák fel, hogy „szórul szóra van németből fordítva. Nem tudom elhatározni, a tény maga nemzetietlenebb-e vagy a védők? De tudom ám, hogy az utóbbi még helytelenebb mint az elsőbb. Helytelen pedig már csak azért, hogy nem is igaz. „Összefüggés“ (phu!!!) nem fordítva van a „Zusammenhang“-ból, hanem csak majmolva és ugyan balgán majmolva utána. A német „hangen“ vagy „hängen“-nek t. i. két értelme van, a melyet minden más nyelvben különböző — radicaliter különböző — két szó fejez ki, u. m. latinul: pendere és haerere; olaszul: pendere és essere attaccato vagy star appiccato; francziául: être suspendu és être attaché vagy accroché; angolul: to hang és to adhere vagy to stick;

spanyolul: colgar és pegarse. Szolgálhatnék többel is, de azt hiszem, elég lesz az analógiára, a melynek megfelel a magyar is, a midőn „hangen“ az első értelemben azt teszi: *függeni* a másodikban: *akaszkodni, ragadni, kapcsolva lenni*. No már a „Zusammenhang“ azt, a mit a német ért és magyar majmolói is akarnak értetni alatta, a *második* értelmében teszi és teheti; holott az elsőben teljes és világos lehetetlenség, képtelenség, és nonsens. És a mi bölcs fordítóink az első értelmében gyárták azt a borzasztó *összefüggést*. Mit mondanánk reá, ha egy mostani latinista a Zusammenhangot „compendium“-nak fordítaná? Ha egy menyezett egy farka pókháló fonál, czérna szál, egyenes vessző, bot stb. függ, nem *függenek össze* — hanem párhuzamosan, és ha végeiket összekötjük, akkor se *össze függesztjük*, hanem *össze kapcsoljuk*. A szőlő „guirlande“-ok Olaszthonban nem *összefüggesztik* a fákat, hanem *összekapcsolják*, épen úgy mint egy kertű epres táblában az oster indák, a melyek nem „függnek“, hanem földszint futnak el, az epertöket. Gondolom, megkivánhatni, hogy ha abstract fogalom nevét metaphorán alkotjuk, az a metaphora helyes és legalább képzelhető legyen. E kíváncságnak a „kapcsolat“ megfelel, az „összefüggés“ pedig — magyar nadrág lapos tomporán. A ki szereti, viselje! *)

Hát még az a sokszorosan ferde: „*ellátni*“, hogy üldöz! Sokszorosan, mondám, mert egy az, hogy honi philológiánknak abból a szerencsétlen divatkorából való, melyben elhatároztuk volt, hogy minden német „ver“-t mint ige előragját, „el“-nek fordít-

*) Az, ki e csillagot ide teszi, oly korban és körülmények közt nőtt fel, hogy két magyar nyelvet kellett tanulnia, előbb a régit, aztán az újat. De nem emlékszik, hogy az *összefüggés*, vagy még vaskalaposabb alakjában *egybefüggés*, valaha, mint ujonnan gyártott szó ütötte volna meg fülét. Nem tudjuk, mely kelettől fogva számítják munkatársunk a nyelvrontást új szavak által, de nem állhattuk meg, hogy fel ne nyissunk egy, bizony se nem új, se nem újító könyvet találomra. Ez a Pápay Sámuel „Magyar Litteratura osmérete“ volt, 1808-ból a czimlap szerint, de mely, mint az előbeszéd mondja: „már egynehány esztendő előtt induló félben volt, hogy köz világra keljen.“ E munka 270-ik lapján olvassuk: „Szóllások által szoktak előadni a dolgok *egybefüggését*“; a 43-kon: „a nélkül, hogy azoknak“ a tárgyhöz valamiben hasonlító *összefüggéséről* vizsgálódnánk“; a 44-ken: „oly kevés hasonlatosság-beli *összefüggést* találunk“ ... stb. Előszesszük, hogy az *összefüggés* logikája rosszul függ össze, de bajos lesz már ki-küszöbölni. Szerk.

suk magyarra. E kor hátramaradt tanítványai azok ma is, a kik a kártyát „elosztják“ = vergebén; azaz hogy *elvélik* az osztást. Azok, a kik barátjukat „elismerik“ = ver-
kennen; azaz *rosszul ismerik* vagy *másnak tartják*, vagy *mást gondolnak* hogy ő. Azok, a kik a sakkban egy helyzetet, lépést, fortélyt vagy figurát „elneveznek“ = ver-
sehen; azaz *nem veszik észre*; holott a nemzetiesen gondolkodó és beszélő magyar épen *azt nézi el*, a mit észreveszen de *nem akar* észrevenni, a mit lát, de látatlanná teszi; és más közel árnyalatban: *elnezi* a hibát, azaz megengedi vagy nem bünteti meg. A ki hát amaz első értelemben „néz el“ valamit, az „elszámította magát“ (= hat sich verrechnet) — ha azt gondolja, hogy magyarul beszél. — Az „ellátni“ mind ezekkel egy és ugyan azon gyökeres nyavalyában sinlik, és még több másban. Nevezetesen, hogy az a „ver“ a versehenben, a melyet „el“-nek fordítottak, tulajdonképen nem is volna *ver*, hanem *vor*, minthogy maga a versehen sem eredeti német szó, hanem a „providere“-ből van fordítva, s aztán a *vor ver*-re fordítve. A régiebb német nyelvben találjuk még *fürsehen*nek is, mint *Vorsorge* helyett *Fürsorge*-t. Harmadszor, a magyar a „lát“ igével csak is a látást, a valódi látást fejezi ki, és semmi más kezelést, működést vagy hatást. Sőt ha a valódi látásnak magának valami tovább érő kihatását akarja jelelni, már nem „látás“-nak hanem „nézés“-nek s feljebb fokozva „igézés“-nek nevezi. A „látás“ hát felruházást, kiállítást, felkészítést, gondoskodást st. eff. nem tehet, hanemha nemzeti-etlenség bünébe esés árán. Negyedszer, még jogsértés is van az „ellátás“ divatos használ-
latában; mert van e szónak már átvitt értelme, t. i. a magyarnak a *perét látja el* a bíró; még pedig igen természetesen átvitt értelme, mert *meqlátja* a bíró: melyik félnek, miben van igaza. Többre és továbbra az „ellátás“ jelentése nem is terjed; a mi csak abból is kitetszik, hogy ez: „a peremet ellátták és az ítéletet kimondták“ épen nem tautologia, hanem a tény külön két phasisának illő kifejezése. Ötödször és ezutal utoljára, a stilisticára a legkártekon-
yabban ható szó az az „ellátni.“ A hanyag, léha, nyelvtudatlan vagy gondatlan író, mihelyt únja a tény szabatos kinyomására megki-

vánt kifejezést elékeresni vagy megválogatni, elérántja azt a verbalis *izét*, az „ellátni“-t, azonnal kész a mondat, aztán rajzoljon vagy fessen a hogy birja! Majd elragad a szokásosan nem léha és nem tudatlan íróra is a ferdeség, és nem tiszta veszteség-e ez a stil-
ra nézve? Avagy jeles regényíróknál nem a hibáztatott szó folytonos dongása szülte-e ezt az ügyetlen kifejezést: „a már francia segélypénzzel ellátott protestans német fejedelmek“ stb. Vajon nem inkább így iratta volna természetes nyelvérzéke: „francia pénzzel segített fejedelmek?“ Nem erősebb fogantyut nyújt-e ez a képzelődésnek, mint a „francia segélypénzzel ellátott“ — a melynek legkisebb hibája még a szükségtelen szószaporítás?! — Magyar nadrág lapos tomporán. *)

Csak röviden emlitem meg a „kinézést“ a mely mint egy buján tenyésző dudva már nemcsak az irodalom hanem a népnyelv földét is ellepte. A németnek nincs oly szava, a mely a „milyen“-t, az „olyan“-t híven és egyenesen kitenné; kénytelen hát a „wie sieht aus“ és „so und so sieht aus“ paraphrasisokhoz folyamodni. Mi pedig eldobjuk saját ősi zsiros birtokunkat és idegen sovány „Heide“-t veszünk bérbe nemzetiessé-
günk árán. Ma már minden kivált természettani és rajzi kézikönyv teli a „hogyan néz ki?“ és „így s így néz ki“-vel. Csak rajta uraim! még az iskolában, még a hajlékony gyermekkorban igyekezzenek önök meg-
rón-tani az ép nyelvérzékét!

Szintoly nem kevésbé vétkes fitymálá-
sa nyilatkozik ősi örökségünknek az „evvel és avval *bir*“ kifejezésben **), és szintoly nyivasztólag súlyosodott az irodalmi stílus nyakára, mint az előbbieik. A magyarnak nincs oly igéje, a mely a latin „habeo“-jának és a rokon s a leány-nyelvek hasonló értékű szavainak anyagilag és formailag meg-
feleljen. Előny-e netalán, vagy, mint igen

*) Még egy csillag. Én is Arkádiában születtem. Én is forogtam a nép közt. De hogy a magyar ember, még pedig annál inkább, minél magyarabb *el ne lássa vendégét*, az nem fér a fejembe. A *felkészít* értelem minden divatos használata mellett nem kötök kardot, de étellel, itallal *ellátja* biz az. Még *pénzzel* is az utra, ha kell. Ezt nem fordították, ebből kár is volna bennünket kifordítani. A *vendéglátás* régi erénye a magyarnak, talán régiebb, mint *törvénytá-
Bocsánat a közbeszólásért.*

**) Hát még az *est* és *ant* bir? az is van már elég.

is sokan vélik, alkalmatlan és minden áron pótlendő hiány, nem kértem. Elöttem csak egy parancs áll feltétlenül: „tiszteld az ősi, az anyai nyelvet.“ Tiszteld nemcsak szép vonásaiban, hanem fogatkozásaiban és kinnövéseiben is, mihelyt egyéniségivel, szerkezeti sajátosságával vannak kapcsolatban. Szülődnek egy daganatja van, a melyet csak sebészi műtétel távolíthat el. Igen, de a műtétel igen igen kétséges kimenetű, végrehajtása életét veszélyeztetheti szülődnek, — elhivatod-e hideg vérrel a műtevő sebész? — Ime ezt a félve tisztelő érzelmet óhajtanám én, hogy uralkodjék minden magyar íróban anyai nyelve iránt, mint uralkodik minden nemzetnél, a melyet fényes irodalma dicsőít, hozzánk hasonlítva még a németet se véve ki. — No de minden esetre, a „nekem van“ a mely a „habeo“-nak annyira megfelel, a mennyire csak egy nyelvbéli szó más nyelvbelinek megfelelőhet, nem nyavalyás daganat, hanem nyelvünk ép és biztosan működő szerve, és nincs semmi okunk eltávolítására. Vagy — dehogynincs! A fordító urak urias kényelme nagyon csökkenne vele, ha egy fordítandó német mon-

datot előbb egészen el kellene olvasniok, mielőtt magyar szóba öltöztetéséhez hozzá fognának, vagy ha ezt nem teszik, a nevezőben már leírt alanyat utólagosan dativusra igazítaniok. Ugy de ily pazar áldozatot a haza szolgálatára szentelt becses életből hozni nem lehet; leírjuk hát szépen a német nominativust, és midőn a „haben“-re érkezünk, „birni“-nek fordítjuk, és kész a magyartás (?!). Hogy pedig ez így van, tessék meg nézni irodalmunk minden újabb termékét, nemcsak a fordítottakat, hanem a vezércikket, regényeket, és tudós értekezéseket is — prózai eredetiségünk egyedüli mutatványait — a melyeknek mindnyájából a „nekem van“ forma merőben és végkép kiküszöböltnek látszik. Aztán nemcsak az a baj benne, hanem az is, hogy a „birok vele“ kifejezés töstörzsökös magyar értelme háttérbe és utoljára egészen ki lesz szorítva általa. Al nyerevényért vagy tatárfogásért kétszeres érvágás szegény nyelvünkön; bizony igen drága ár, igen sok fizetés a Franklin mesélte sárpért. Ismét hát magyar nadrág lapos tomporán.

BRASSAI

(Folytatjuk.)

BELIRODALOM.

A KEGYENCZ. *)

Írta gróf Teleki László.

1830-ban április 18-ikán egy alföldi város harangjai zúgása mellett egyszerű koporsót kísérték a temetőbe. A haza alig vett tudomást a veszteségről, mely érte, s a személyes ismerősökön kívül csak egy istennő kísérté a koporsót: a tragodia istennője, ki az egyszerű fejfára egy örökzöld koszorút akasztott. A nagy elhagyatottság miatt senki sem vette észre őt.

1861-ben május 10-ikén hazánk egész fővárosa s egész Magyarország politikai életünk egyik legfáradhatlanabb, legbuzgóbb, legtisztább és feddhetetlenebb hőjét gyászolá, oly nagyszerűséggel, mind a halott, mind a nemzet szellemi nagyságához oly méltó részvéttel és ünnepélylyel. Volt a roppant gyászoló tömeg közt egy istennő, ugyan-

az, ki Katona felett oly fájdalmas könyeket hullatott, — volt a koporsó érdemjelei közt egy boglár, mely nem homályosb a többinél. De e roppant tömeg közt, de az érdemek ily fényes koszorújában talán senki sem vette észre azokat.

Gróf Teleki László tragoedia-író volt — s miután a harangok zúgása elhangzott, a fájdalom annyi megható jelenete megszűnt, hadd akasszunk mi is az utolsók között egy hervadhatatlan koszorút a sírra!

Ne várja senki tőlünk a mindennapi szokott magasztalásokat. Mi dicséreteket mondhatnánk, hogy egy magas születési férfi irodalmi munkásságra kegyes megalázni magát, hogy egy első rendű politikai nevezetesség, fáradhatatlan komoly tevékenysége közepett nem veti meg a költészetet; — de azt hisszük, mindez csak kétséget ébresztő magasztalás volna. Gr. Teleki László tragoediája a „Kegyencz“ nem a majmoló és kétes becsű ajándékokkal kérkedő dilettantizmus szüleménye, hanem azon valódié, melyet a hivatás eleven érzete ösztönöz; s a munka, kivált ha soha

*) Tisztelt olvasóink megbocsátanak, ha ez uttal a rovartunkat a „Kegyencz“ és feledhetlen írója emlékének szenteljük.